

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПІЛЬГ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Пошивайло Анна Сергіївна

студент-спеціаліст юридичного факультету

Харківського національного університету

імені В.Н.Каразіна

e-mail : nutochka-08@mail.ru

Ключові слова: соціальна політика, пільги, адресна допомога.

Людина, її права та свободи згідно з Конституцією України визнані найвищою цінністю. Тому соціальні питання завжди були і будуть в центрі уваги громадськості. Одним із напрямків сучасної соціальної політики держави є надання пільг як окремим особам, так і певним соціальним групам, яких в Україні досить багато.

Система соціальних пільг в Україні (у кількісному еквіваленті) є доволі розвиненою. Право на державну підтримку та різні види пільг в Україні має близько третини населення. Проте рівень соціальної захищеності населення все ще залишається недостатнім.

Проаналізувавши порядок і підстави надання соціальних пільг в Україні можна виділити такі недоліки сучасної державної системи соціальних пільг.

По-перше, відсутній системний нормативно-правовий акт, який універсально встановлював би підстави, перелік суб'єктів, види та механізм надання соціальних пільг. Нормативно-правові акти з цих питань приймалися подекуди без урахування змін, що відбувалися в суспільстві, і нових соціально-економічних реалій. Внаслідок цього окремі соціальні програми часто не узгоджені між собою, має місце їхнє дублювання, постійно існує дефіцит фінансових ресурсів для забезпечення пільг.

По-друге, механізм надання пільг недосконалий, оскільки реально пільгами користуються не всі, хто має на них право, що породжує соціальну несправедливість безadresної системи надання соціальних пільг, особливо щодо сільського населення. Наскільки часто літній мешканець села може скористатися пільговим проїздом у громадському чи міжміському транспорті? Які пільги зі сплати комунальних платежів можна отримати там, де відсутні комунальні послуги з водопостачання, каналізації, постачання газу тощо?

По-третє, відсутня дієва система моніторингу доходів сімей, яка дозволила б визначати тих, кому забезпечення є найбільш необхідним. Велика проблеми в тому, що пільги надаються без урахування доходу пільговика. Практично кожна третя «соціальна» бюджетна гривня виділяється на забезпечення соціальних гарантій громадян. При цьому майже половина з них, звертаючись за допомогою до держави, не декларують своїх доходів. [1]. В результаті, пільги отримують ті громадяни, які їх насправді не потребують.

По-четверте, на підприємствах, що надають послуги, на оплату яких запроваджено пільги та у місцевих органах виконавчої влади відсутня єдина методика обчислення фактичної вартості окремих видів пільг; єдина методика обліку наданих пільг; єдина статистична звітність щодо фактичної вартості пільг та стану їх фінансування. Нинішня система надання пільг, що ґрунтується на принципі відшкодування витрат підприємствам, які надають послуги (житлово-комунальні, транспортні, зв'язку тощо), залежить від тарифної політики виконавців послуг, а не від державного регулювання, що створює можливості для різноманітних зловживань під час використання бюджетних коштів. На наш погляд, кожний вид безкоштовної для громадянина пільги має свою вартість, яка залежить від низки факторів. Вартість цих пільг необхідно відшкодовувати підприємствам, які надають послуги. Якщо витрати підприємств бюджетом не відшкодовуються, надавачі послуг вимушені збільшувати тарифи на свої послуги, але вже не лише для пільговиків, а і для всіх громадян, які користуються цими послугами.

Існує думка, що сучасна система неконтрольованого надання соціальних пільг призводить до втрати їхньої соціальної складової, незабезпеченості й негарантованості їхнього отримання. У багатьох випадках, особливо під час виборчих кампаній, парламентом приймаються популістські рішення про надання нових пільг та збільшення кола їх отримувачів. При цьому ніхто не турбується про джерела їхнього фінансування. Тому соціальні обіцянки держави покладаються важким тягарем на плечі господарюючих суб'єктів, які змушені виконувати невластиві їм функції соціального благодійництва, не отримуючи від держави жодної компенсації за це. Це породжує активний супротив підприємців, конфлікти з пільговиками, що загострює і без того складну ситуацію. [2; с.66]

Наявність пільг за професійним статусом за міжнародною практикою вважається нонсенсом, оскільки презумується, що заробітна плата працівника будь-якої категорії має забезпечувати гідний рівень життя йому та членам його сім'ї і надавати можливість самостійно оплачувати усі необхідні житлові, побутові, медичні та інші послуги. [3; с.479]. Отже, на думку деяких науковців, є недоречним використання терміна «пільги» до заходів,

спрямованих на поліпшення матеріального становища окремих категорій працівників, що надаються за професійною ознакою. Забезпечуючи незалежність професійної діяльності співробітників правоохоронних органів, державних службовців, суддів та ін., держава має забезпечувати передусім належний рівень оплати їхньої праці, а не покладати на господарюючих суб'єктів частину особистих витрат цих працівників. Видається, що розвиток правового регулювання у цьому напрямку має зазнати кардинальних змін у напрямку заміни більшості з так званих «професійних» пільг належною оплатою праці.

Одним із найважливіших напрямків реформування системи соціального захисту в Україні є проведення політики заміни пільг, що надаються у негрошовій формі, на адресні грошові виплати. Ця проблема набула актуальності завдяки постійному збільшенню видатків державного й місцевих бюджетів на відповідні цілі. Тому реформування державної системи надання соціальних пільг, розпочате у 2001 році, залишається вкрай гострим і актуальним питанням державної соціальної політики та потребує новаторських підходів у його вирішенні.

Програмою економічних реформ України на 2010-2014 роки передбачається здійснення реформування системи соціальної підтримки. Це означає, що державна допомога для вразливих верств населення надаватиметься адресно, тобто на підставі урахування доходів громадян.[4]. Адресна допомога – це форма соціальної допомоги, яку держава надає персонально малозабезпеченим працездатним чи непрацездатним громадянам, враховуючи потреби конкретної людини. «Адресність» допомоги полягає в тому, що її отримує конкретна людина, яка має право на неї відповідно до встановлених законодавством критеріїв і довела це право через надання відповідних документів. Адресність забезпечує ефективність допомоги. Часто адресна допомога має цільовий характер. Наприклад, у США малозабезпечені громадяни для збалансованого харчування можуть отримувати адресну допомогу за програмою «купонів на їжу» (food stamps). Ця допомога може використовуватися на придбання харчових продуктів, але не може бути використана на алкогольні чи тютюнові вироби, вітаміни, медикаменти та інші нехарчові товари.

Загалом можна виокремити такі переваги адресної допомоги порівняно з пільгами, а саме:

- адресна допомога краще забезпечує соціальну справедливість, оскільки неодмінною умовою її надання є малозабезпеченість. Отже, держава підтримуватиме лише тих, хто найбільше цього потребує;
- адресна допомога ефективніша, оскільки цільовий характер адресної допомоги дає змогу не розпорошувати ресурси, а спрямовувати їх тим особам і на ті цілі, які є пріоритетними. Це дає можливість збільшити підтримку найнужденніших за інших рівних умов;
- адресна допомога забезпечує ринкові розрахунки між різними економічними агентами, що сприяє поліпшенню фінансового стану підприємств – надавачів пільгових послуг;
- адресна допомога сприяє економії, оскільки завжди обмежена на відміну від пільг, обсяги споживання яких не завжди нормовані;
- вартість адресної допомоги для бюджету може бути чітко підрахована (цю хибу системи пільг можна усунути адресним наданням пільг).

Але адресна допомога має і свої ризики. До основних чинників, які можуть в подальшому перешкодити впровадженню системи адресної (грошової) допомоги, належать:

- заполітизованість питання пільг та адресної грошової допомоги і, як наслідок, брак консенсусу і неможливість ухвалення законодавчого рішення про реформування;
- високі адміністративні витрати на даному етапі реформи та на подальше функціонування системи адресної допомоги (розроблення системи адресної допомоги, створення (розширення) інфраструктури для її надання, підтримка реєстру, проведення роз'яснювальної роботи, контроль за цільовим характером використання допомоги, якщо вона надається в грошовій формі тощо);

- збільшення навантаження на бюджет внаслідок усунення перехресного субсидування пільг підприємствами – надавачами пільгових послуг. Якщо додаткові ресурси не буде знайдено, це може призвести до зменшення підтримки населення і зростання соціальної напруги;

- небажання колишніх пільговиків платити за послуги (наприклад, за проїзд у транспорті).

Зменшити зазначені ризики може допомогти широкомасштабна інформаційно-роз'яснювальна робота уряду щодо доцільності реформування системи пільг. Необхідним також є проведення соціологічного опитування щодо ставлення населення до реформування системи пільг для виявлення ставлення певних соціальних і демографічних груп до реформування взагалі та скасування/заміни певних видів пільг і подальшого використання результатів опитування під час інформаційно-роз'яснювальної кампанії та розроблення рішень щодо реформування.

Тому, перш ніж розпочинати реформування пільгових програм варто спочатку провести опитування з метою з'ясування думки населення, зважити усі «за» і «проти», переглянути всі положення соціального законодавства і максимально убезпечити громадян від можливих негативних наслідків різних політичних компромісів.

Зміни в механізмі надання соціальних пільг варто здійснювати поступово, враховуючи досить високий рівень бідності населення України. Доцільно запроваджувати заміну пільг грошовими виплатами шляхом проведення експериментів у цій сфері з метою опрацювання відповідного механізму. Вирішуючи завдання подолання бідності в Україні, держава має діяти комплексно. Сподіватися, що можливе економічне зростання вирішить соціальні проблеми, не варто, оскільки це лише створює підґрунтя для більш активної соціальної діяльності держави. Надалі слід поєднувати надання грошової допомоги замість використання негрошових пільг, якими не можуть користуватися усі верстви населення, зі збереженням найбільш значимих соціальних пільг (з проїзду, санаторно-курортного лікування тощо). Також варто розвивати систему соціального страхування, яка запобігатиме втраті доходів через безробіття, захворювання, нещасні випадки та старість.

Література:

- 1.Проведення реформи у системі надання пільг є нагальною потребою держави // Соціальний захист. – 2010 - №11 – с.18
- 2.Сільченко С. Чи потрібні українцям пільги на шляху до Європи: (роздуми про шляхи реформування соціального законодавства) // Юридичний радник. – серпень 2006. - №4 (12).- с.65-67
- 3.Болотіна Н.Б. Право соціального захисту України: Навч. посіб. – К.: Знання, 2005. – 615 с.
- 4.Кокіна В. Пільги мають отримувати ті, хто справді їх потребує // Урядовий кур'єр. – 2011 - №162 – с.6
- 5.Мушинін В. Пільги... на адресну допомогу//Праця і закон. – 2003 - №19 – с. 5-8
- 6.Право соціального забезпечення : Підручник для студ. вищ. навч. закл./ П.Д. Пилипенко, В.Я. Бурак, С.М. Синчук та ін../ За ред. П.Д. Пилипенка. – 2-ге вид., переробл. і доп. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. – 504 с.

Науковий керівник: доцент кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент Кулачок-Тітова Людмила Вікторівна.